

IMOBILELE INDIVIDUALE, MARCĂ A CORUPȚIEI LA NIVEL ÎNALT ÎN TIMPUL REGIMULUI CEAUȘESCU

Rezumat: Articolul de față încearcă să surprindă evenimentele de la începutul anilor '70, care au dus stabilirea regulilor relației între Ceaușescu și nomenclatură, proces în care practicile de corupție întrebuințate în construcția imobilelor personale au jucat un rol important. Reglementarea posesiei de imobile de către membri nomenclaturii, cu scopul restrângerii accesului acestora la astfel de privilegii, a făcut parte din strategia regimului de control al nomenclaturii. Aflat în plin proces de elaborare a unei noi politici economice, regimul resimțea acut nevoia unei nomenclaturi disciplinate, capabile să exercite o presiune constantă a societății. Un astfel de mecanism nu se putea obține decât prin inducerea unei stări permanente de tensiune, care făcea nomenclatura sensibilă la comenzile venite de la Centru, reducându-i semnificativ bine cunoscuta inerție. Eșecul regimului de a pune în practică o legislație funcțională de control al averilor, arată că acesta nu și-a dorit niciodată existența unui astfel de mecanism, care s-ar fi putut întoarce împotriva sa. Ceea ce și-a dorit Ceaușescu a fost să controleze amploarea corupției și să o transforme într-o pârgheie politică. Cu cât mai mare era dependența nomenclaturii de lider, cu atât mai eficientă era aceasta în aplicare politicilor sale.

Cuvinte-cheie: corupție, legislație, construcții, nomenclatură, comunism, România, Ceaușescu, scandal, case.

Într-un sistem economic în care statul controla toate resursele, construcția imobilelor proprietate personală a reprezentat o chestiune preponderent politică. Construcția unei case presupunea accesul la resurse, care de obicei se obțineau prin ocolirea căilor legale, dar mai ales accesul la decizia administrativă care ocolea limitările impuse de legislație. Preocupat până la obsesie de control, pe care îl vedea exercitat într-o formă fizică, Nicolae Ceaușescu a înțeles imediat miza problemei, transformând construcția unei

* Dr Cosmin POPA: Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” din București; e-mail: cosminpopa1953@gmail.com.

case particulare într-o adevărată cursă cu obstacole administrative. Cu cât mai multe erau aceste obstacole pentru cetățenii obișnuiți, cu atât mai mare a fost inventivitatea celor privilegiați de a le ocoli, posesia unui astfel de imobil devenind marca apartenenței la unul din cercul puterii.

Articolul de față încearcă să surprindă evenimentele de la începutul anilor '70, care au dus stabilirea regulilor relației între Ceaușescu și nomenclatură, proces în care practicile de corupție întrebuințate în construcția imobilelor personale au jucat un rol important. Reglementarea posesiei de imobile de către membri nomenclaturii, cu scopul restrângerii accesului acestora la astfel de privilegii, a făcut parte din strategia regimului de control al nomenclaturii. Aflat în plin proces de elaborare a unei noi politici economice, regimul resimțea acut nevoia unei nomenclaturi disciplinate, capabile să exercite o presiune constantă a societății. Un astfel de mecanism nu se putea obține decât prin inducerea unei stări permanente de tensiune, care făcea nomenclatura sensibilă la comenzile venite de la Centru, reducându-i semnificativ bine cunoscuta inerție. Eșecul regimului de a pune în practică o legislație funcțională de control al averilor, arată că acesta nu și-a dorit niciodată existența unui astfel de mecanism, care s-ar fi putut întoarce împotriva sa. Ceea ce și-a dorit Ceaușescu a fost să controleze amploarea corupției și să o transforme într-o pârgheie politică. Cu cât mai mare era dependența nomenclaturii de lider, cu atât mai eficientă era aceasta în aplicare politicilor sale.

În februarie 1972, atunci când evenimentele păreau să-i favorizeze încă pe milițieni în acerbă lor concurență cu securiștii, în discursul lui Ceaușescu de la bilanțul MAI pe 1971 au sunat o serie de note critice. Dacă multe dintre criticile adresate de Ceaușescu erau esopice, aceasta a fost foarte explicită. Vorbind milițienilor despre cât de greu și de incomplet sunt investigate cazurile în care sunt implicate persoanele cu funcții, Ceaușescu le-a atras atenția că trecuseră *„cinci-șase luni de când problema asta de la consiliului popular se târăgănează”*¹. Avertismentul lui Ceaușescu s-a repetat peste nici o lună. În cadrul unei întruniri a Secretariatului CC al PCR, Ceaușescu a trecut la reproșuri deschise, de data această către ministrul de interne. *„Nu sunteți în stare de șapte luni de zile să rezolvați problema de la Consiliul popular al municipiului București, unde s-au furat sute de mii de lei. Pentru că miliția din Capitală îi ascunde, a continuat el, când s-a dovedit că au furat atâta și nu vreți să-i trimiteți în judecată pentru că e prieten cu șeful miliției și este un fost vicepreședinte al Consiliului popular.”*²

Totul a început de la curioasa apariție a unui investitor imobiliar privat în București. La sfârșitul lui octombrie 1971, secretarul CC al PCR responsabil de Secția Scrisori și Audiențe, dar și de Gospodăria de partid, Mihai Gere, el

¹ Arhivele Naționale Istorice Centrale (mai departe ANIC), Fond CC al PCR, Secția Administrativ-Politică, dosar 1/1972, ff. 72-73.

² Idem, Secția Cămară, dosar 25/1972, f. 34.

însuși fost zidar, i-a trimis lui Ceaușescu un raport în care îi semnala „*un caz deosebit de încălcare a legalității socialiste*”³. Un fost cetățean bulgar, devenit între timp român cu acte în regulă, reușise să-și construiască în centrul Bucureștiului, pe Strada Visarion, un imobil cu șapte apartamente. Pentru că unele dintre ele fuseseră închiriate unor companii străine prezente în România, iar un apartament fusese vândut pentru 200.000 lei unui anume Gheorghe Popescu - responsabil la braseria „Cina” - construcția a atras imediat atenția Securității. Vasile Ciulacov, căci acesta era numele proaspătului cetățean român, cât și investiția sa pentru construcția imobilului, de aproximativ 1.000.000 lei, reprezentau doar vârful aisbergului corupției din Oficiul pentru construcția locuințelor proprietate personală din București (OCLPP). Cazul Ciulacov, care a devenit ulterior „cazul Gheorghe Melinte”, directorul OCLPP din București, a arătat clar nu doar traseul rețelelor de corupție din statul comunist, dar și felul în care legislația restrictivă și irațională alimenta această corupție.

Pus pe ctitorii, încă din 1968, Ceaușescu a dispus, prin Legea 19/1968⁴, ca toate terenurile fără construcție din perimetrul construibil al orașelor să fie declarate „indisponibile” și „expropriabile”, indiferent dacă erau proprietatea persoanelor fizice sau juridice. Adoptată cu scopul de a elibera statul de orice constrângeri juridice în aplicarea planurilor sale edilitare, știut fiind faptul că Ceaușescu era un partizan înfocat al blocurilor de locuințe tip, legea a blocat construcția legală de locuințe individuale proprietate personală. Cu ajutorul birocrăției, a fost găsită o „soluție” de ocolire a acesteia, care presupune „colaborarea” celor care doreau totuși să-și construiască o astfel de locuință cu structurile administrației municipale, reprezentate de consiliile populare și de oficiile locale de construcție a locuințelor proprietate personală. „Soluția legală” consta în formarea unor asociații ale proprietarilor de terenuri virane, care decideau să doneze consiliilor populare terenurile deținute, cu obligația ca ele să fie cedate spre „folosință veșnică” de către consiliile populare municipale unor persoane indicate în actele de donație. Evident, astfel de „donații” erau fictive, beneficiarii plătind diverse sume pentru intrarea în posesia terenurilor, dar era absolut esențial ca beneficiarii să fie persoane capabile să „convingă” consiliile populare municipale nu doar să procedeze ulterior la acordarea dreptului de „folosință veșnică” asupra terenului, dar și să elibereze autorizațiile necesare pentru construcția de locuințe, ca și cum acele terenuri ar fi aparținut statului. O astfel de schema a fost aplicată în București între 1968 și 1971 în nu mai puțin de 44 de cazuri, așa cum avea să arate controlul ulterior, în fiecare dintre ele regăsindu-se o serie de personaje-cheie. În afară de Gheorghe Melinte, care se ocupa de construcții, aprobările

³ Idem, dosar 174/1971, f. 105.

⁴ Lege număr: 19 din 24/6 /68 cu privire la regimul juridic al terenurilor fără construcții din perimetrul construibil al municipiilor și orașelor, apărută în Buletinul Oficial, Nr. 81 DIN 24/6 /68 (http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.http_act_text?id=9330, accesat la 18 august 2021).

din partea Consiliului popular al Municipiului București erau semnate de vicepreședinții Traian Ispas și Simion Pop, dar și de secretarul Vasile Drăgoescu⁵. În acest răstimp, oamenii care doreau să se asocieze în vederea construirii blocurilor de locuințe proprietate personală se loveau de fiecare dată de refuzurile birocratilor din OCLPP sau din Consiliul popular, fiind nevoiți să apeleze la partid sau la justiție pentru primirea autorizațiilor legale. Pe lângă lentoarea și complexitatea neinteligibilă a procedurilor birocratice, de aproape fiecare dată, blocurile construite de oficiile pentru construcția locuințelor proprietate personală erau predate beneficiarilor cu deficiențe majore a căror remediere lua luni, iar uneori ani și doar după ce partidul se implica în rezolvarea situațiilor.

Ceaușescu a abordat problema în obișnuita cheie politică, cerând secțiilor Organizatorică și pentru controlul muncii de partid în MFA, MI și Justiție, împreună cu Ministerul Finanțelor, Banca de Investiții, cea care acorda creditele pentru construcția de locuințe proprietate personală, Comitetul Executiv al Consiliului popular al Municipiului București și Procuraturii să controleze legalitatea construcției tuturor caselor și apartamentelor proprietate personală, din București, din perioada 1968-1971. Petrecut la începutul anului 1972, controlul a arătat că în București fuseseră construite 46.369 apartamente proprietate personală și 213 imobile „confort sporit de tip vilă”, cu 2.356 apartamente⁶. Situația specială a beneficiarilor locuințelor de tip „confort sporit” devenea imediat evidentă, atunci când se constata că în cazul acestor construcții, spre deosebire de blocurile de locuințe, statul înregistrase pierderi economice de cca. 18,5 milioane lei. Totul era foarte diferit în lumea nomenclaturii de la diverse niveluri și a celor care reușeau cu succes să-și convertească competențele profesionale în monedă de schimb pentru diverse produse și servicii.

În primul rând, atribuirea terenurilor pentru construcția de locuințe, care se făcea de către Consiliul popular municipal, era mai tot timpul neclară, aproape niciodată consemnările hârtiilor nefiind în acord cu realitatea. De obicei, beneficiarilor li se atribuia un lot mai mic decât cel pe care construcția îl ocupa în realitate. Pentru casa lui Constantin Iovănel, directorul Combinatului chimic din Slobozia, de pe strada Bach din București, se atribuiseră 348 m², dar construcția ocupa, în realitate, 425 m². Tovarășei Elena Marcea, medic veterinar la Institutul dr. Pasteur, care-și construise și ea o casă pe strada Chopin, i se atribuiseră în loc de 150 m², nu mai puțin de 350 m².⁷ Funcționarii de la conducerea Consiliului popular al municipiului București, așa cum era vicepreședintele Traian Ispas, erau atât de dedicați binelui public încât au hotărât să preia o parte din cheltuielile de pregătire a construcțiilor, așa cum erau cele generate de demolarea unor imobile vechi sau de eliberare a

⁵ ANIC, Fond CC al PCR, Secția Cămară, dosar 174/1971, f. 106.

⁶ Idem, dosar 41/1972, f. 64.

⁷ *Ibidem*, f. 65.

terenurilor. Circulara semnată de Traian Ispas, prin care întreprinderile comunale preluau aceste cheltuieli, ar fi putut fi interpretată ca un semn de civilitate a serviciilor administrative locale, doar că generozitate nu era pentru toți beneficiarii construcțiilor. Desigur, circulara era aplicată doar pentru „clienții” de soi ai Consiliului popular. În timp ce evidențele OCLPP București erau un adevărat coșmar contabil, care făcea ca unii beneficiari care achitaseră sumele integrale să nu figureze decât ca plători de avans și invers, listele de priorități în atribuirea de locuințe deveniseră terenul unei creativități aritmetice remarcabile. Pentru introducerea în lista celor care urmau să primească locuințe în blocurile de locuințe proprietate personală a unor persoane care nu aveau legal dreptul să figureze pe listele de priorități, dar lucrau în locuri strategice, precum MAE sau într-unul dintre marile hoteluri din București, funcționarii municipității au introdus practica dublării numerelor din liste. Favorizarea unor astfel de persoane era evidentă, din moment ce între înscrierea lor pe listele de priorități și primirea apartamentului treceau – în unele cazuri – doar câteva zile, în timp ce o persoană fără astfel de abilități „organizatorice” trebuie să aștepte cu anii⁸.

Mult mai interesant stăteau lucrurile în cazul vilelor. La 22 din cele 43 de vile verificate, devizele de construcție, în baza cărora se încheia contractul cu OCLPP, nu erau verificate în prealabil de funcționarii serviciului, astfel că erau introduse în contract ca atare. În mod evident, toate erau subevaluate, uneori neconținând spații și facilități indispensabile unei case, dar odată acceptate de OCLPP, aceasta urma să suporte costul tuturor lucrărilor realizate în afara devizului inițial, ca urmare a „viciilor” de proiectare. Astfel, în astfel de imobile apăreau camere suplimentare, demisoluri, subsoluri, garaje sau chiar apartamente suplimentare, prin compartimentarea corespunzătoare a unor spații inițial tehnice. Dumitru Holt, secretar-general al Comitetului de Stat pentru Economia și Administrația Locală (CSEAL), instituție sub egida căreia se desfășurau toate activitățile economice individuale permise de statul socialist, își construise și el o vilă cu trei apartamente în strada Moceanu, dar a uitat să proiecteze garajul subteran, pe care l-a cerut mai târziu, mascându-l cu o construcție improvizată de lemn, probabil atunci când s-a dus vestea controlului. Specialistul în administrație locală pusese și el serios umărul la formarea sistemului, printr-o reglementare – ilegală în efectele ei – a comitetului pe care îl conducea. Circulara nr. 7.460 din septembrie 1966 prevedea ca cererile colective pentru construcția de vile sau a unor clădiri cu mai multe nivele să fie analizate cu prioritate, indiferent de data la care a fost depus avansul minim pentru acestea⁹.

Și pentru ca totul să meargă repede, proiectanții municipității București lucrau pe cont propriu pentru acești beneficiari, fără să plătească impozite. De exemplu, arhitectul Alexandru Progreseanu, angajat la Institutul Proiect

⁸ *Ibidem*, f. 66.

⁹ *Ibidem*, ff. 66-67, f. 74.

București al Consiliului popular municipal București, primise 100.000 lei pentru întocmirea proiectului unui imobil cu 20 de apartamente, de la Enache Marin, secretarul comitetului de partid de la Uzina „23 August”, dar în calitate sa suplimentară de președinte al viitoarei asociații de locatari a celor care aveau să locuiască în cochetul imobil de pe strada Victor Manu, cu proprietari aleși pe sprânceană¹⁰. Pentru cei cu adevărat puternici, dar și pentru rudele sale directe, tovarășul Gheorghe Melinte pusese la cale o schemă serioasă de fraudare a statului, începând construcția unor imobile, înainte ca acestea să aibă asigurată finanțarea de către Banca de Investiții. Pentru a urgenta acordarea finanțării, Consiliul popular București trimitea adrese oficiale către Banca de Investiții în care cerea urgentarea acordarea finanțării pentru investițiile deja începute de OCLPP. Printre cele 14 imobile pentru care, în iunie 1970, sub semnătura lui Simion Pop, vicepreședintele Comitetului Executiv al Sfatului popular al Municipiului București, s-a cerut urgentarea acordării finanțării, se afla și unul care aparținea nimănui altcuiva decât chiar lui Simion Pop, fiului său, Mircea Pop, dar și soției lui Gheorghe Melinte, Mariana Melinte¹¹. De fapt, toți funcționarii superiori din Comitetul Executiv al Sfatului popular al Municipiului București și din OCLPP București, alături de o seamă de birocrați și activiști de partid cu funcții importante, își construiseră în această perioadă diverse imobile, încălcând una sau mai multe dintre prevederile locale. Cel mai des întâlnit aranjament era acceptarea de către OCLPP a unor costuri subevaluate, pentru ca mai apoi modificările să fie suportate de către stat, cu mențiunea că la final avea să fie semnat un contract adițional, iar lucrările suplimentare achitate. Pentru a evita achitarea lucrărilor suportate din fondurile statului, pentru că circularele lui Gheorghe Melinte prevedeau ca achitarea costurilor suplimentare să se facă la semnarea recepției finale a lucrărilor, construcțiile nu erau recepționate niciodată. OCLPP se mărginea la semnarea unui proces verbal de recepție și nu a unei note finale de recepție, astfel încât beneficiarul lucrărilor plătite de stat nu era nevoit să încheie contractul suplimentar. Normal, pentru clienții „speciali”, costurile cu bransarea locuințelor la utilități, gaze, electricitate, apă-canal, erau acoperite tot de OCLPP, în timp ce beneficiarii obișnuiți plăteau sume importante pentru aceste servicii, unii așteptând cu anii¹².

Sistemul era bine organizat și prezent în toate instituțiile administrației socialiste. Controlul a arătat că și creditele acordate de Banca de Investiții pentru anumiți „clienți”, erau mai mari decât prevedeau hotărârile în vigoare legate de asistența statului pentru construcția de locuințe proprietate privată. Desigur, „excepțiile” nu erau accesibile oricui. Printre beneficiarii schemelor preferențiale de creditare fuseseră directori din ministere, rectori ai unor universități, academicieni. După cum chiar autorii raportului conchideau,

¹⁰ *Ibidem*, f. 67.

¹¹ *Ibidem*, f. 68.

¹² *Ibidem*, ff. 70-72.

„majoritatea celor 175 proprietari care și-au construit locuințe... o formează persoane care dețin funcții în aparatul de stat și economic (miniștri, adjuncți de miniștri, directori generali, directori și directori adjuncți, șefi de servicii, ingineri-șefi, ingineri, arhitecți, profesori, cercetători), printre proprietari negăsindu-se nici un muncitor din uzinele și fabricile Capitalei”¹³.

O densitate atât de mare de oameni cu funcții se explica nu doar prin existența rețelelor traficului de influență, dar și prin oficializarea practicilor de transferare către stat a costurilor generate de proiectele imobiliare ale unor persoane cu influență politică. De aceea, unele organizații economice se lansau pe trepidanta piață imobiliară controlată de rețeaua lui Melinte, construind prin OCLPP blocuri de locuințe destinate conducerii acestora. Întreprinderea de construcții speciale industriale-montaj (ICSIM) a lansat o astfel de comandă, deturnând o parte din bugetul de investiții către construcția unui bloc de 34 de apartamente, în care urma să stea conducerea. Întreprinderea de construcții speciale-transporturi din Ministerul Transporturilor și Telecomunicațiilor a construit și ea prin OCLPP un bloc de 11 apartamente pentru cei din conducere¹⁴.

Situația de la OCLPP București și de la Consiliul popular București nu era nouă. Oficiul fusese „controlat”, în urma unor sesizări ale oamenilor care nu beneficiau de tratamente preferențiale, de către echipe de la Comitetul Executiv al Consiliului popular, în 1968, 1969 și în 1971. În 1969, pentru conformitate se făcuseră și o serie de recomandări pentru ameliorarea activității OCLPP București, însă cei care comandaseră „controlul” – vicepreședinții Comitetului Executiv al Consiliului popular, Traian Ispas și Simion Pop, directorul general, Eugen Iordăchescu, directorii întreprinderilor de construcții, Constantin Popa și Ion Bileca – își construiseră și ei case individuale sau apartamente generoase în blocuri intime, tot prin intermediul OCLPP.

Din punct de vedere economic, construcția caselor individuale și a blocurilor cu destinație precisă a fost un dezastru economic. Urmare a absenței unei evidențe separate, nu doar contabile, dar și a materialelor de construcții, „orientarea” materialelor de construcții de pe șantierele blocurilor-tip proprietate personală spre șantierele caselor nomenclaturii era o practică foarte răspândită.

Sfârșitul carierei lui Gheorghe Melinte, care cu siguranță fusese unul dintre cei mai influenți funcționari comuniști, pare să fi fost legat de intrarea acestuia în conflict cu structurile securității, care s-a asigurat că „dezastrul” din OCLPP ajunge la urechile lui Ceaușescu. Cei care beneficiaseră de serviciile sale preferențiale, care îl înfierau acum cu „hotărâre comunistă”, știau de mult cum și în ce fel se poate construi o locuință privată „cu regim special” în București. Melinte pare să se fi considerat mai puternic decât era în

¹³ *Ibidem*, f. 69.

¹⁴ *Ibidem*, f. 71.

realitate, așa explicându-se îndrăzneala lui de a vinde după bunul plac, 80 de apartamentele reținute în vederea vinderii pe valută de către agențiile de stat, „Tera”, „Prestagent” și „Comturist”. El însuși a dispus aprobarea cumpărării de către cetățeni străini, unii dintre ei proveniți din România, a unor apartamente „confort sporit” în centrul Bucureștiului, fapt care, cu siguranță, a atras atenția Securității¹⁵. Deși mulți dintre beneficiarii „serviciilor” lui Melinte încălcaseră regulile, au fost întocmite dosare de cercetare doar pentru Traian Ispas, fost ministru și vicepreședinte al Comitetului Executiv al Consiliului popular București, care-și construise pentru sine și alte două familii înrudite case și apartamente, Simion Pop, și el devenit între timp proprietar de case și autor al circularei prin care statul trebuia să suporte cheltuielile pentru modificările ulterioare contractelor și Eugen Iordăchescu, directorul general al Direcției locative a Consiliului popular București, pentru subevaluarea devizului inițial pentru construirea locuinței sale. La vremea acestui control, Gheorghe Melinte fusese deja condamnat la doi ani de închisoare pentru „abuz în serviciu în contra intereselor obștești”, procurorii deschizându-i un nou dosar pentru vânzarea pe valută a unor apartamente către cetățeni străini¹⁶. Pe lângă confiscarea unor apartamente, a celor construite cu depășirea devizului inițial și neachitarea diferențelor, primul efect al scandalului a fost că nomenclatura de stat și de partid, atât centrală, cât și cea locală, teoretic, nu-și mai putea construi case decât cu aprobarea conducerii „organelor” din care făceau parte¹⁷. Cât de drastic s-a aplicat această „concluzie organizatorică” a controlului, viitoare scandaluri de corupție legate de case aveau să o arate.

Până atunci, dezbateră raportului de control în Secretariatul CC al PCR e 25 aprilie 1972 a arătat clar că toată lumea era conștientă de existența unui sistem de fraudare a statului, pe diverse căi, de către nomenclaturistii care-și construiau case. Includerea cheltuielilor pentru construirea imobilelor destinate conducerii diverselor întreprinderi în bugetul de investiții productive era nu o excepție ci o tendință foarte răspândită. Transporturile, construcția de mașini, siderurgia contractaseră deja construcția unor blocuri la OCLPP București, iar Trustul pentru construcții miniere contractase atât în București, cât și în Slănic Prahova. Nu doar banii o parte a banilor de investiții era deturnată pentru construcția unor astfel de imobile, dar și materialele de pe șantierele legate de producție, care nu de puține ori erau rămase mult în urma planului, erau reorientate către construcția de locuințe pentru șefi¹⁸. Fiecare dintre aceste decizii erau acoperite prin interpretarea forțată a unor legi sau a unor circulare, mai ales acestea fiind date cu scop precis, fapt care făcea foarte grea încadrarea penală a faptelor constatate. Sistemul era temeinic

¹⁵ *Ibidem*, f. 73.

¹⁶ *Ibidem*, f. 77.

¹⁷ *Ibidem*, f. 79.

¹⁸ *Ibidem*, ff. 25-26.

organizat, extins, iar Ceaușescu interpreta din nou partida ipocrită a scandalizării, criticându-i pe cei care îi condamnaseră la ani de închisoare, chiar la cererea lui, pe cei care „delapidaseră” sume cuprinse între 5 și 10 lei¹⁹.

După scandalul de la București, practica a continuat în țară. În octombrie 1977, Ion Simion, membru supleant al CC al PCR a fost exclus ca urmare a faptului că împreună cu „asociații” săi din conducerea Trustului de instalații și montaje Iași, dar și din conducerea diverselor instituții economice și administrative locale, în total șapte, își construiseră un cochet bloc de vacanță în Stațiunea Durău din Neamț. Construit cu materiale provenite de pe șantierele trustului, unele achiziționate ca „deșeuri”, cu mașini și muncitori proveniți din diversele întreprinderi subordonate, blocul a fost în cele din urmă confiscat, dar „supleantul” nu a avut de suferit urmări legale²⁰.

Cazuri asemănătoare, chiar dacă nu de amploare similară au avut loc și în alte județe ale RSR. La Piatra Neamț, între 1969 și 1978, șefii locali au dispus exproprierea unor terenuri particulare doar pentru a-și construi vile, cumpărând prin Gospodăria de Partid lemn și materiale de construcții la prețuri subevaluate. Construcțiile au fost făcute de cooperativa locală „Constructorul”, cu echipe detașate la obiectiv, iar beneficiarilor li s-au acordat amânări fără termen ale plății materialelor și prestațiilor sau posibilitatea de a le plăti în rate foarte mici. Specificând în autorizațiile de construcții că locuințele nu sunt vile, proprietarii au reușit chiar să ia credite cu dobândă redusă de la CEC, fapt interzis prin lege. Printre beneficiarii generosului program de construcție de locuințe particulare s-au aflat prim-vicepreședinte Consiliului popular Piatra-Neamț, directorul general al Direcției pentru Agricultură și Industrie Alimentară, adjunctul ministrului industriei forestiere și cumnatul acestuia, fiind construite în total 128 locuințe individuale²¹. Potentații locali manifestau și multă râvnă religioasă. Consiliul popular Piatra Neamț aprobase și susținuse, prin furnizarea de materiale și mână de lucru, construirea a nu mai puțin de 12 biserici noi – în perioada 1970-1978 –, dar și restaurarea altora 34, precum și a 30 de case parohiale²². Membrii Biroului județean de partid nu se dădeau în lături nici de la posturi mai puțin partinice, numele unora dintre ei fiind trecute la loc de cinste în pomelnicul ctitorilor de la bisericile nou-construite, multe fără autorizațiile cerute de lege.

La Piatra-Neamț scandalul caselor s-a transformat într-o epopee. Odată pornit sistemul represiv, căci nu dreptate se făcea ci represiune, acesta acționa fără discernământ și de cele mai multe ori, în disprețul legilor RSR. Prin

¹⁹ *Ibidem*, ff. 33-34.

²⁰ *Idem*, dosar 295/1977, ff. 85-87.

²¹ *Idem*, dosar 49/1978, f. 24.

²² *Ibidem*.

Decretul 98 din 07.03.1979²³, un număr de 49 de locuințe au fost trecute în proprietatea statului, acordându-se despăgubiri în limita a 40.000 lei. Mai târziu, printr-un alt decret, emis în septembrie același an, urmare a constatării ilegalității și cu siguranță a intervențiilor celor vizați de confiscare, cuantumul despăgubirilor a fost fixat între 150.000 și 300.000, în funcție de cât putea să justifice prin venituri licite fiecare proprietar, două case fiind restituite, iar pentru 10 persoane au fost sesizate comisiile care se ocupau cu verificarea legalității averilor acumulate²⁴. Urmare a petițiilor adresate de 26 dintre foștii proprietari Congresului al XII-lea al PCR, în decembrie 1979, Petre Lupu, președintele Colegiului Central de Partid, instanța care investiga petițiile adresate „organelor de partid” și congreselor, i-a cerut lui Ceaușescu, iar acesta a aprobat, să se formeze o nouă comisie de control care să verifice toate aspectele cazurilor²⁵.

Odată dat impulsul politic, mașinăria represiunii prin justiție a fost însă imposibil de oprit. Deși o parte dintre foștii proprietari reușiseră, într-o primă fază să dovedească legalitatea veniturilor obținute, în 1983, Procuratura RSR însă mai cerceta „suspiciunile sub aspectul deplinei sincerități” pe care le ridicau o serie de acte aduse drept dovadă de cei anchetați²⁶. Cert este că profilul profesional al proprietarilor caselor din Piatra Neamț era unul destul de divers. Printre activiștii de partid din zonă și birocrații din diversele structuri administrative se aflau profesori, medici, medici-stomatologi, medici-veterinari, ingineri, proiectanți și un șofer, care cu siguranță își întrebuințaseră relațiile pentru a obține aprobări, credite sau pentru a „face rost” de materiale și meseriași, dar cu siguranță nu constituiau nucleul dur al corupției instituționalizate din Piatra-Neamț.

Cazul Piatra-Neamț a fost un avertisment dur dat tuturor celor care credeau că pot încălca regulile cu privire la proprietățile imobiliare, la care cuplul Ceaușescu era atât de atent, fără ca „Tovarășul” sau „Tovarășa” să fie înștiințați în prealabil.

Condițiile târgului între nomenclatură și Ceaușești deveniseră destul de clare la sfârșitul anilor '70. Elena Ceaușescu a pus loialitatea pe primul loc, la distanță mare față de celelalte calități necesare în ierarhia criteriilor pe care trebuia să le îndeplinească cel sau cea care dorea să acceadă la demnități. În schimbul loialității depline față de cuplu, nomenclatura putea abuza de puterea sa, putea să-și extindă sistemul special de repartitie a bunurilor și serviciilor, prin furt și deturnare și putea să se bucure de obișnuitele privilegii

²³ Decret nr. 92 din 7 martie 1979 pentru modificarea Legii nr.18/1968 privind controlul provenienței unor bunuri ale persoanelor fizice, care nu au fost dobândite în mod licit, Buletinul Oficial nr. 25 din 12 martie 1979 (http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.http_act?ida=15760 – accesat la 17 septembrie 2021).

²⁴ ANIC, Fond CC al PCR, Secția Administrativ-Politică, dosar 12/1983, f. 46.

²⁵ Idem, Secția Organizatorică, dosar 26/1979, ff. 50-52.

²⁶ Idem, Secția Administrativ-Politică, dosar 12/1983, ff. 47-56.

ale unei nomenclaturi comuniste. Cei doi interveneau doar atunci când proporțiile deturnărilor și ale abuzurilor deveneau atât de mari încât trezeau nemulțumiri colective. Rotația cadrelor era doar o modalitate de a schimba periodic echipele din diverse locuri și domenii, cu scopul de a-i împiedica să formeze adevărate grupări, cum s-a întâmplat în Constanța, la Piatra-Neamț, Vâlcea și atâtea alte locuri, cel puțin până când activiștii puneau pe picioare același sistem, la noile locuri de muncă. De aici și inconsecvența cuplului de a adopta și de a pune în practică măsuri menite să limiteze acumularea ilegală de bani și bunuri de către oficialii partidului și ai statului. Legea privind obligativitatea declarării banilor și bunurilor aflate în posesie de către „cadrele de conducere”, discutată în martie 1979, a fost în cele din urmă abandonată²⁷. Proiectul de lege era oricum neglijent întocmit, neprevăzând care sunt funcțiile ai căror titulari trebuia să-și declare bunurile și banii, care erau valorile minime, care era răspunderea în caz de nedeclarare și nici nu prevedea înființarea unui organism care să păstreze și să verifice veridicitatea declarațiilor. Conform proiectului, declarațiile urmau să fie depuse la instituțiile sau întreprinderile unde lucrau cei în cauză, fără să se arate cine este responsabil de verificarea lor. Legea 4/1973²⁸, care interzicea posesia a două locuințe simultan, a fost totuși adoptată, deși conținea o serie de aspecte neconstituționale și prevedea practic exproprierea imobilelor proprietate personală – în pofida criticilor lui Paul Niculescu-Mizil, Janos Fazekas și Gheorghe Rădulescu²⁹ – pentru că se potrivea mult mai bine modului de gândire a celor doi. Actul supunea sistematizării imobilele proprietate personală, prevedea obligativitatea vânzării către stat a celui de-al doilea, evident cu un preț amortizat așa cum considera statul, precum și a înstrăinării, în termen de un an, a imobilelor primite moștenire. Interdicția de a construi case pentru vânzare sau închiriere, menținută și în varianta republicată a legii din 1980³⁰, nu era menită atât să lovească în sursele corupției înfloritoare, cât să stăvilească apariția germenilor capitalismului în interiorul elitelor ceaușismului.

După scandalurile „imobiliare” de la București și Neamț, care păreau că justifică politica de „rotație a cadrelor” și care arătau că funcționarii de partid nu respectau legea din 1973, Elena Ceaușescu a preluat controlul situației locative a elitelor de partid locale, cerând supravegherea construcției de case proprietate personală. Constantin Dăscălescu, prin Secția Organizatorică a CC

²⁷ Idem, Secția Cămară, dosar 28/1979, ff. 2-7.

²⁸ <https://lege5.ro/Gratuit/he2dinjs/legea-nr-4-1973-privind-dezvoltarea-construcției-delocuinde-vanzarea-de-locuinde-din-fondul-de-stat-catre-populatie-si-construirea-de-case-de-odihna-proprietate-personala> - accesat la 6.12.2019;

²⁹ ANIC, Fond CC al PCR, Cămară, dosar 28/1979, ff. 8, 9-10.

³⁰ <https://lege5.ro/Gratuit/he2dinjt/legea-nr-4-1973-privind-dezvoltarea-construcției-de-locuinde-vanzarea-de-locuinde-din-fondul-de-stat-catre-populatie-si-construirea-de-case-de-odihna-proprietate-personala?d=06.08.1991> – accesat la 13.12.2019.

al PCR, a fost însărcinat cu elaborarea unui raport care să evalueze situația în toată țară. Terminat la sfârșitul lui august 1978, raportul arăta că din 987 membri și membri supleanți ai birourilor județene de partid, 297 își construiseră o locuință particulară, în timpul în care ocupaseră diverse funcții în aparatul de partid³¹. Evident, Elena Ceaușescu trata existența locuinței particulare ca fiind un simptom al corupției și al sistemului personal de relații pe care îl dezvoltau cei în cauză. Într-o oarecare măsură aceasta avea dreptate pentru că o astfel de întreprindere, într-o economie marcată de deficit, avea nevoie de susținere din partea celor care acordau credite, a celor care administrau materialele de construcții, utilajele de construcții și mâna de lucru. Cazurile de la București și Neamț arătasera că materialele și mâna de lucru fuseseră deseori subevaluate, iar creditele au fost acordate în pofida legislației restrictive. Îmbucurător pentru Ceaușești era faptul că printre posesorii de case erau doar 4 secretari de partid județeni, cei mai mulți dintre proprietari fiind secretari ai comitetelor județene (45), prim-secretari municipali și orașenești (30), șefi din administrație – interne, sănătate, cultură, învățământ (59) – și directori de întreprinderi (48). Soluția găsită de Elena, preluată apoi de Dăscălescu, a fost interdicția de a deține o locuință particulară, fără a locui în ea. În termen de un an, funcționarii de partid au fost somați să-și vândă locuințele particulare în care nu locuiau, controlul fiind extins apoi la Guvern și celelalte instituții din subordinea sa³². Timpul scurs între 1978 și noua variantă a Legii 4/1973 – prin republicarea din 1980 – cu mai multe prevederi restrictive, a fost folosit pentru intrarea în noua legalitate a elitelor locale, fapt care trebuie că a generat vii nemulțumiri în rândul acestora.

O atare restricție nu a fost de natură să stopeze derivatele consumiste ale elitelor de partid. Pe măsură ce deficitul devenea o trăsătură structurală a economiei, capacitatea de agregare a nomenclaturii în grupuri construite pe criteriul utilității nu a făcut decât să crească. Un ultim caz de oarecare rezonanță publică, în centrul căruia s-a aflat problema locativă, a fost cel al prim-secretarului Județului Vâlcea, protejata Elenei Ceaușescu, Venerica Pătru.

În 1989, pe atunci prim-secretar al Județului Vâlcea, „tovarășa Pătru” a găsit de cuviință să comande ridicarea unui bloc de două etaje cu subsol, după un proiect „unicat”, în centrul orașului Râmnicu-Vâlcea, având în total 6 apartamente, din care 5 cu patru camere, iar unul cu trei camere. Pornită de la o anonimă, care se făcea ecoul zvonurilor extinse care circulau în oraș, ancheta de partid a arătat că „blocul tovarășei prim-secretar”, care fusese construit din „economii” de materiale realizate la alte construcții, era proiectat să aibă un confort sporit și finisaje considerate „de lux” în România lui Ceaușescu³³.

³¹ ANIC, Fond CC al PCR, Secția Organizatorică, dosar 23/1983, f. 2.

³² *Ibidem*, ff. 3-4.

³³ Idem, Secția Cancelarie, dosar 39/1989, f. 47.

Desigur, toate întreprinderile locale contribuiseră cu sârg la amenajarea apartamentelor, garajelor și boxelor „blocului cu ștabi” din Râmnicu-Vâlcea, una dintre organizațiile de partid care se distinseseră printr-o serie de scandaluri de corupție și mită, încă de la începutul anilor '80³⁴. Spre deosebire de blocurile de locuințe destinate cetățenilor obișnuiți, de unde toată lumea făcea diverse „economii” de materiale, blocul unicat al prim-secretarului județean fusese amenajat cu finisaje scumpe, parchet de calitate superioară, marmură, dar și piese unicate de mobilier, boxele și garajele fiind și ele amenajate cu rafturi, în vederea folosirii imediate.

O astfel de grijă pentru satisfacția deplină a beneficiarilor de apartamente nu putea trece neobservată, cu atât mai mult cu cât locul construcției era permanent păzit de un milițian, iar pentru amplasarea blocului a fost deviat traseul autobuzelor din zonă. Grupul ales de Venerica Pătru pentru a locui împreună cu ea în blocul „aleșilor” arăta că până și un prim-secretar trebuia să-și organizeze viața astfel încât să poată avea un acces preferențial la anumite resurse și servicii. Împreună cu Venerica Pătru și soțul ei, în bloc urmau să se mai mute inspectorul județean al Ministerului de Interne, Paulian Păsărin, secretarul de partid al Comitetului de partid al orașului Olănești, lucru aflat în contradicție cu dispoziția liderului PCR ca activiștii de partid să locuiască acolo unde își desfășurau activitatea, Aurel Vlădoiu, medicul primar al Spitalului județean Vâlcea, Mihail Banacu, primul vicepreședinte al Consiliului popular Mehedinți, Gherghe Stoica, la fel în dezacord cu dispozițiile de partid, dar și directorul Trustului IAS Râmnicu-Vâlcea, Emil Teodorescu³⁵.

Intrate în atenția „anchetatorilor” de partid, în istoria personală a notabilităților vâlcene s-au găsit – cu ajutorul „partenerilor” de la Securitate – și câteva „pete”. Tatăl medicului primar, Mihail Banacu, fusese cândva șef de garnizoană legionară, iar directorul IAS nu doar că-și însușise ilegal în Albești, Argeș, o suprafață de teren public și-și construită și acolo o casă, dar aflat în SUA, RFG și Noua Zeeleandă, luase legătura cu transfugi „pentru obținerea unor avantaje”, fără a informa „organele de resort”³⁶. Relevant este că funcționarii partidului nu menționau în materialul pregătit pentru această ocazie că în 1981, Gheorghe Stoica, pe atunci prim-vicepreședinte al Consiliului popular județean Vâlcea, ceruse directorilor de la întreprinderile din județ să strângă de la muncitori o „cotizație” pentru finanțarea echipei de fotbal „Chimia” din Râmnicu-Vâlcea. Deși atunci fusese criticat într-o ședință a Secretariatului CC al PCR chiar de Ceaușescu³⁷ și ulterior demis, acum lui Stoica nu i se mai aduceau în atenție vechile „păcate”, semn că Ceaușescu ceruse să fie protejat. Aceasta fără a mai pune la socoteală că discuția din 1981

³⁴ Idem, dosar 38/1981, ff. 17-22.

³⁵ Idem, dosar 39/1989, f. 47.

³⁶ *Ibidem*, f. 38.

³⁷ Idem, dosar 38/1981, ff. 15-16.

despre organizația de partid din Vâlcea și cotizații fusese provocată de luarea de mită în formă continuată de către prim-vicepreședintele Sfatului popular municipal Vâlcea, Ion Predescu, cel care pretindea diverse sume, între 5.000 și 20.000, pentru repartizarea de locuințe din fondul de stat³⁸. Precaut, „tovarășul Predescu” prefera ca mita să-i fie dată în timpul unor scurte vizite protocolare pe care „petenții” le făceau soției sale, ocazie cu care aduceau câte un buchet de flori, punând alături de acestea și plicul cu sumele cerute³⁹.

Discuția despre „abaterile” de la Vâlcea din Secretariatul CC al PCR din 1 iunie 1989 a decurs într-o notă generală destul de favorabilă acesteia, cu o Venerică umilă și uimită și un Ceaușescu tranșant dar generos, dispus să nu facă mare caz de „abaterile” fostei protejate a soției sale. Desigur, ca orice activist de partid, Venerica Pătru a încercat să pară doar neinformată pentru că nu ceruse referințe cu privire la trecutul persoanelor cu care urma să locuiască, motivându-și dorința de a se muta într-un nou apartament prin situația locativă dificilă creată de căsătoria fiului ei, care făcuse ca într-un apartament de 3 camere să locuiască două familii. Pe lângă fericitul eveniment din viața „copilului la început de viață”, cum se exprima Venerica Pătru, un alt motiv era și acela că în județ nu existau locuințe pentru „activul de partid”, fapt care ar fi făcut-o să încerce să „rezolve” problema⁴⁰. Ceaușescu a căutat să nu transforme incidentul în scandal, considerând prim-secretarii județeni drept prelungiri ale persoanei sale în diverse locuri, așa că s-a mărginit să o „exileze” pe Venerica Pătru în postul de șef al Comisiei culturale a Consiliului județean al sindicatelor Covasna⁴¹, poziție în care a surprins-o căderea regimului comunist din România.

Imobilele proprietate personală au reprezentat pentru regim o pârghe de control a nomenclaturii, care a îndeplinit mai degrabă rolul unei presiuni menite să ducă la diversificarea metodelor de acumulare de către elitele ceaușismului. Refuzând să adopte legea care introducea obligativitatea declarării averilor de către oficialii regimului, mai întâi pentru că apropiatii clanului ar fi fost nevoiți să facă acest lucru, liderii regimului au preferat să considere posesia de imobile drept marker al corupției, ceea ce nu însemna că resursele publice nu puteau fi deturnare la fel de ușor în folosul personal. Transferul de proprietăți pe nume rudele sau ale apropiaților, condiționarea donațiilor de case sau vânzarea la prețuri mult subevaluate pentru revânzare - așa cum procedau ofițerii de Securitate însărcinați cu analiza dosarelor de plecare din țară -, deținerea prin interpuși sau convertirea banilor în bunuri și obiecte tezurizabile, toate acestea și multe altele erau modalități de acumulare nedetectabile prin controlul proprietăților imobiliare. Casele, mai ales cele mari, exercitau o fascinație puternică asupra nomenclaturii de primă

³⁸ *Ibidem*, f. 163.

³⁹ *Ibidem*, f. 15.

⁴⁰ *Idem*, dosar 39/1989, ff. 7-8.

⁴¹ Membrii CC..., p. 458.

generație, provenită în marea ei majoritate, din straturi sociale cu un grad scăzut de instrucție, iar Elena Ceaușescu, mai ales, era și ea victima acestui fenomen. Implicarea sa în discuțiile legate de proiectul vilei de protocol a lui Alexandru Drăghici, construită în primii ani după venirea la putere a lui Nicolae, care ulterior a fost folosită de familia Ceaușescu, arată că pentru cuplul aflat la conducere miza era și una simbolică.

Posesia mai multor imobile, puneă regimului o serie de probleme logistice legate de exercitarea controlului de către aparatul de represiune. Citită împreună cu politica de rotație a cadrelor, interdicția de posesia a mai multor case, era menită să împiedice *împământenirea* nomenclaturii în zona unde activiștii îndeplineau diverse funcții. Mutați constant dintr-un județ în altul, activiștii primeau un „pachet de instalare” care conținea și un imobil dotat din construcție cu toată aparatura de ascultare, toate cheltuielile fiind preluate de gospodăria locală de partid. Astfel, legătura de dependență între nomenclatură și familia Ceaușescu, cea care administra direct privilegiile și beneficiile, nu făcea decât să se întărească și la fel și controlul.

THE INDIVIDUAL REAL ESTATE, A MARK OF HIGH-LEVEL CORRUPTION DURING THE CEAUSESCU REGIME

Abstract: This article seeks to elucidate the events of the early 1970s that led to the establishment of the rules of the relationship between Ceausescu and the nomenclature. A process in which the corrupt practices used in the construction of personal buildings played an important role is worthy of particular attention. Regulating the ownership of real estate by members of the nomenclature, with the aim of restricting their access to such privileges, was part of the strategy of the nomenclature control regime. As the regime was in the process of developing a new economic policy, it was acutely aware of the need for a disciplined nomenclature, capable of exerting constant pressure from society. In order to achieve this, the regime introduced a mechanism that would induce a permanent state of tension, which would make the nomenclature sensitive to commands from the centre, significantly reducing its well-known inertia. The regime's failure to implement functional wealth control legislation shows that it never wanted such a mechanism to exist, as it would have been a potential source of instability. Ceausescu's objective was to exert control over the scale of corruption and utilise it as a political instrument. The greater the dependence of the nomenclature on the leader, the more effective it was in implementing its policies.

Keywords: corruption, legislation, constructions, nomenclature, communism, Romania, Ceausescu, scandal, houses.